

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

François Loyer

Αρχιτέκτων, Διευθύντης της École de Chaillet
Διευθύντης Ερευνών CNRS

Οι σχέσεις των αρχιτεκτόνων με την ιστορία ήσαν πάντοτε διφορούμενες για να μην πούμε συγκρουσιακές, διότι το ενδιαφέρον που αποδίδουν στο παρελθόν (κοντινό ή μακρινό) μεταβιβάζεται πριν απ' όλα μέσω της αισθητικής του ανάγνωσης. Συνδεδεμένοι με τους αρχαιολόγους εδώ και σχεδόν δυο αιώνες στην επανανακάλυψη της αρχαιότητας, βρίσκονται ταυτόχρονα πολύ κοντά λόγω της ευαισθησίας που δείχνουν για τα επιτεύγματά της αλλά και πολύ μακριά λόγω της αδιαφορίας που συνεχίζουν να επιδεικνύουν για τη σημασία των τελευταίων όπως και για την ένταξή τους στο χρόνο. Παρεξήγηση ή αληθοσυμπλήρωση; Το ερώτημα αξίζει να τεθεί διότι, παρά την προφανή ασυμφωνία των κατευθύνσεων, η σύμπραξη διατηρήθηκε στο χρόνο.

Στη διάρκεια όλης αυτής της περιόδου, όπου η ανάπτυξη της επιστήμης συμβαδίζει με την ανανέωση των αισθητικών συζητήσεων που αναφέρονται στον κόσμο της τέχνης, η συμβολή των αρχιτεκτόνων στο χώρο της αρχαιολογίας υπήρξε σημαντική. Ωστόσο αρχικά, η συνάντηση μεταξύ ιστορικών και αρχιτεκτόνων ήταν από τα πλέον απίθανα. Στα χρόνια των λογιών, που γνινέται με το πέρασμα στη σύγχρονη εποχή, ο ρόλος του ιστορικού αφορά στη διατήρηση της μνήμης του γραπτού λόγου. Οι πρώτοι λογιοί ήταν αρχειοφύλακες, αιρεψιέμενοι στη διαρύθμηση των μνημείων της σκέψης – δηλαδή των γραπτών μαρτυριών, όπως των παλαιών εγγράφων τα οποία μεταφέρουν τη μαρτυρία ενός παρελθόντος! (με την πρώτη σημασία του όρου *monumentum*). Μόνο που οι πρώτες μεγάλες επιχειρήσεις δημοσιεύσης αρχείων που αντιστάθηκαν στη φθορά του χρόνου και στις καταστροφές από τους εμφύλιους πολέμους καταφένουν στην αρχιτεκτονική για την εικονογράφηση. Δίνοντας μια σημαντική θέση στα μνημεία της αρχιτεκτονικής, τα περιφήματα χαρακτικά του Wenceslas Hollar για το *Monasticon Anglicanum* (1655-1673) του Sir William Dugdale γλυπτούν ανεπαίσθιτα από την ιστορία προς την αρχαιολογία. Θα μπορούσε κανείς να βεβαιώσει, χωρίς μεγάλη δύση υπερβολής, ότι η αρχαιολογία γεννήθηκε από αυτή τη συνάντηση. Η πρώιμη ίδρυση στη Μεγάλη Βρετανία, του περισσούκου *Archæ-*

οlogia (1770) θα επιβεβαιώσει την τάση της μετάβασης από το πεδίο της ιστορίας των ιδεών ή των ανθρώπων σ' αυτό της παραγωγής τους, που θα αποτελέσει το πραγματικό αντικείμενο της αρχαιολογίας. Βέβαια, από τον 16ο ως τον 19ο αιώνα, το πεδίο του ενδιαφέροντος της επιστήμης μετατοπίζεται σταδιακά από τη φιλολογία προς τη μιθολογία και από τη μιθολογία προς το καλλιτεχνικό και διακοσμητικό αντικείμενο, για να προσεγγίσει τελικά την αρχιτεκτονική, ακόμη και το τοπίο. Το σημείο της ρήξης, ωστόσο, θείανταν η μετακύληση, στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, του πεδίου της φιλολογίας ή της αισθητικής προς αυτό το υλικό πολίτισμα: αυτό το γεγονός συντελεί στην πλήρη ένταξη της αρχαιολογίας στο χώρο της επιστήμης.

Μπροστά σ' αυτή τη νέα πρόληση, οι αρχιτέκτονες γίνονται πολύτιμοι βοηθοί για τους λόγιους που δεν έχουν εξοικείωση με την ανάλυση των μορφών. Τους προσφέρουν μια γνώση του αντικειμένου, καθώς και των τεχνικών ανάλυσης και αναπαράστασης που διευκολύνουν περισσότερο την κατανόηση της έννοιας. Ενώ η ιστορική σκέψη απελευθερώνεται με δυσκολία από την κληρονομιά της (κυρίως τη φιλολογική και τη γλησσολογική), οι αρχιτέκτονες της προσέφεραν ξαφνικά ένα πεδίο απαλλαγμένο από *a priori* παραδόχες: πράγματι, η περιγραφή των κτισμάτων μέσω του σχεδίου ή ακόμη και μέσω του γραπτού λόγου, μια άσκηση ανάλυσης οικεία σε

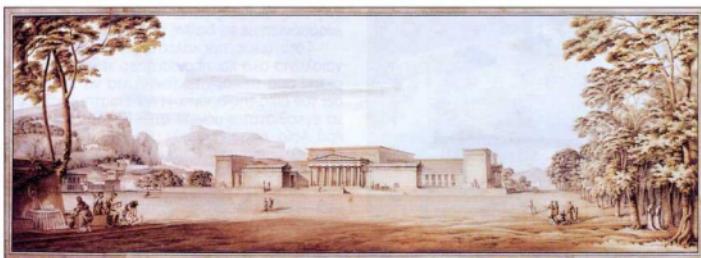
κάθε αρχιτέκτονα, δεν εμποδίζεται από πολιτιστικά προγύμνεμα. Οι πρώτοι αναλυτές της αρχαιότητας της Ελλάδας σήμερα είναι James Stuart και Nicholas Revett² αλλά και ο David Le Roy³ έδωσαν τη μείζονα απόδειξη. Τα έργα τους που αφορούν αποκλειστικά την αρχιτεκτονική και το διάκοσμό της δεν έχουν πλέον καμιά σχέση με τους πολυτελείς καταλόγους αντικειμένων που κυριαρχούσαν μέχρι εκείνη την εποχή, υπό την εποπτεία καλλιτεχνών και αρχαιοδιών⁴. Αυτή η εμπειρία θα είναι προς φέρεσ των αρχαιολόγων την επόμενης γενιάς. Άν για τους περισσότερους επιστήμονες της Αποστολής του Moreia (1829), το πλαίσιο αναφοράς παραμένει ακόμη αυτό των «Ἐπιγραφῶν καὶ τῶν Γραμμάτων», τόσο προσφεύλων στο Ινστιτούτο της Γαλλίας, περιλαμβάνουν, ωστόσο, στους κόλπους της ομάδας τους έναν αρχιτέκτονα πρώτης γραμμής, τον Abel Blouet, οι αποτυπώσεις και οι αποκαταστάσεις του οποίου αποτελούν μια αδιαμφιβίητη συμβολή στην κατανόηση της αρχαίας αρχιτεκτονικής. Η ίδια παρατήρηση θα μπορούσε να γίνει για τον Άγγλο Charles Cockerell και για τον Βαυαρό Karl Haller von Hallerstein: από το 1811, εργάζονται για τη μελέτη του ναού της Αγίας και τον επόμενο χρόνο βρίσκονται στο γαό των Βασιλών, τα ερείπια του οποίου αποτυπώνουν με υποδειγματική ακρίβεια.

Θα ήταν επίτης σκόπιμο να αναρωτηθεί κανείς τι είδαν οι αρχαιολόγοι των αρχών του 19ου αιώνα στα κτήρια τα οποία αυτοί πρώτοι «ανακάλυψαν». Το σχέδιο είναι ένα σκηνόριο μέσο, που δεν κάνει την παραμοκή παραχώρηση. Το χρηματοποιούν συστηματικά, όπως θα χρηματοποιού-

σαν ένα φίλτρο που καθαρίζει το βλέμμα τους. Το αποτέλεσμα έχει το χαρακτήρα της απόδειξης. Δεν είναι η ομορφιά των ακόμη παρθένων τοποθεσιών αυτή που εντυπωσιάζει τους ερευνητές μας, ούτε η γραφικότητα της αγρυπτικής χρηστησης σε αντιδιαστολή με τη μηνύμειακή δύναμη των ερεπιών, αλλά η επιπτέμενη καταγραφή ενός κλασικού διακοσμητικού θέματος τους κώδικες του οποίου γνωρίζουν μόνο μέσα από το φίλτρο της παλικής Αναγέννησης – η οποία ανάπλαση σύμφωνα με την τεχνοτροπία της μαρτυρίες της ρωμαϊκής αρχαίτητας. Το γραμμικό σχέδιο των νεοκλασικών αρχαιολόγων προβάλλει ιδιαίτερα τα διακοσμητικά στοιχεία και τις πλάνες ομείς, καθώς και τις αναλογίες της κάθε λεπτομέρειας. Το εξαιρετικό τετράδιο σχεδίων του Haller von Hallerstein από τις Βάσεις⁵ συμπληρώνει, από αυτή την άποψη, τις παραπομπές που έγιναν πεντήτη χρόνια πιο ώριτερα σχετικά με τη μνημεία της Ακρόπολης. Η σχολαστική αποτύπωση της λεπτομέρειας υπογραμμίζει την πρωτοτυπία του παραδείγματος, την καλλιτεχνική του μναδικότητα σε σχέση με τις συμβάσεις της κλασικής νόμας⁶. Σ' αυτή την ίδια λογκή εντάσσεται η ανάλυση, ιδιαίτερα λεπτομερής, της πολυχρωμίας του διακόσμου – θέμα που θα απασχολήσει περισσότερο απ' όλα τη βεθωρικά ζητήματα τους χώρους της Ακαδημίας στο δεύτερο τρίτο του 19ου αιώνα⁷. Κάθε πέτρα έχει αποτυπωθεί λεπτομερειακά, κάθε απόχρωση έχει αναπαραχθεί με τη μεγαλύτερη δύναμη ακρίβειας. Σχεδιασμένη με το οένθ βλέμμα του βιτανούλογου ή του εντομολόγου, η αρχαία αρχιτεκτονική περιγράφεται με εκτιληκτική αντικειμενικότητα, αλλά

1. C. R. Cockerell,
Αναπαράσταση
της Αθήνας, 1829.

2. H. v. Hallerstein:
Προοπτικό σχέδιο
της Γλυπτοθήκης
του Μονάχου (πρώτη λύση).

σαν να επρόκειτο πάνω απ' όλα για μια τέχνη της λεπτομέρειας, δηλαδή για ένα σύστημα που οι αποκλίσεις του είναι απειροελάχιστες. Η σύγκριση πρέπει να γίνει με την πρώτη μεγάλη σύγχρονη αποκατάσταση: αυτή της αψίδας του Τίτου, στο Forum της Ρώμης από τον Giuseppe Valadier το 1822-1824. Η οξεία αισθηση του διακόσμου, ο σεβασμός στην αυθεντικότητα του υλικού, η δάκρυση στην επιφάνεια μεταξύ των σωζόμενων τμημάτων και αυτών που αποκαταστάθηκαν φανερώνουν μια απροσδοκητή σύνεση. Το ίδιο ισχύει και για τη γραφική «αποκατάσταση» που σχεδίασε με τόση ακρίβεια ο Jean-Marie Guénépin κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Villa Medicis μεταξύ 1806 και 1810⁸. Η παράδοση των Prix de Rome, που στρέφονται από τα τέλη του 18ου αιώνα στην παρατήρηση των τεκμηρίων της αρχαιότητας⁹, καθέωρως αυτή τη μέθοδο περιγραφικής ανάλυσης, από την οποία επωφελούνται οι αρχαιολόγοι του 19ου αιώνα.

Δεν θα συμψήσω, όμως, το ίδιο κατά το δεύτερο τρίτο του 19ου αιώνα, που χαρακτίριζεται από μια δύση γραφικής ευαισθησίας, η οποία δεν ερμηνεύεται πάντοτε εύκολα. Τον ρομαντικό ιδεαλισμό ενώς Leo von Klenze ή ενώς Karl Friedrich Schinkel διαδέχεται η προσέγγιση, φαινομενικά περισσότερο πεζή αλλά κυρίως περισσότερο ρεαλιστική και προσαρμοσμένη στις προκλήσεις και στα μέσα της εποχής, σαν εκείνην του Florimond Boulanger ή ακόμη και του Lúisanovra Kautantzoglou. Η γνώση τους για την αρχαιότητα δεν είναι αμελητέα, η αισθηση τους για το τοπίο και το χρώμα είναι πρόδηλες, αλλά η σχέδιον κοινότητη καταγραφή της λεπτομέρειας ενοχλεί τον λάτρη της κλασικής επιπτίθευσης. Είναι αληθινός ότι η θεματολογία τους επεκτείνεται και σε άλλες ιστορικές περιόδους – ενωματώνοντας, για παράδειγμα, το ωραιανικό λομβαρδικό στοιχείο το οποίο γοτθικό, και ακόμα συχνότερα αναφορές στον παλαιοχριστιανικό κόσμο, στην Αναγέννηση ή ακόμη και στο Βυζάντιο. Ρίχνοντας μα ποι ενδελεχή ματά στα μεγάλα προγράμματα του κράτους –είτε πρόκειται για το Ζάππειο, το Πολυτεχνείο, τη Βουλή, τη Μητρόπολη ή την εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου¹⁰– βλέπει κανένα να γεννιέται μια απίστευτη ποικιλία αναφορών, αποτέλεσμα ενός τυπολογικού εκλεκτισμού χωρίς ανανεωτικό πνεύμα. Ο γραφικός εκλεκτισμός της δεκαετίας του 1840 συμβαδίζει με την πολιτική αλλαγή που μετέτρεψε την Ελλάδα του Θεόντα σε αστική μοναρχία. Η αρχαιότητα μοιάζει πολύ μακρινή. Λάθος. Για-

τί οι μικρές κατοικίες που σχεδίασε ο Καυταντζόγλου για να πλαισιώσουν τους δρόμους της πρωτεύουσας έχουν την ποικιλία και τη φρεσκάδα που οφείλεται στη βαθιά γνώση των οικιστικών παραδόσεων της αρχαιότητας, και ξαναζωντανεύουν με την προσαρμογή τους στα μέσα και τις απαιτήσεις της εποχής. Αξιοποιώντας την αρχιτεκτονική του τούβλου, του κονιάματος και του πηλίνου διακόσμου που χαρακτηρίζει τις χώρες της Μεσογείου, η σύγχρονη Ελλάδα επινοεί μια τέχνη της καθημερινότητας που ακόμη και σήμερα ξανιάζει με το πόσο κοντά βρίσκεται στην ελληνιστική παράδοση που ανακάλυψε τη σύγχρονη αρχαιολογία.

Ο βαυαρικός νεοκλασικισμός υπήρξε εισαγόμενη λύση, ήταν η μεσογειακή απάντηση της Εύρωπης του Διαφωτισμού στην αναζήτηση της καταναγνώσης της. Η σχέση που καθιερώθηκε με αυτή την ευκαρίμια μεταξύ της εργασίας των αρχαιολόγων και αυτής των καλλιτεχνών¹¹ δεν διαταράσσεται, όμως, παρό μόνο φαινομενικά μετά την αναχρόνησή τους. Εγκλωβισμένη στις ανταγωνιστικές φιλόδοξες των δυτικών δυνάμεων, η δεύτερη γενιά της ανεξάρτητης Ελλάδας αναζητεί το δικό της δρόμο απόποιμνην την απατηλή μάσκα του αρχαίου μεγαλείου προκεκμένου να σκεφθεί το δικό της μέλλον. Από αυτή την άποψη, είναι σημαντική η εκπαίδευση που παρείχε το Πολυτεχνείο της Αθήνας: παρά τους εθνικούς

3. Ανατολική πρόσοψη
του Παρθενώνου,
αποκατάσταση του Paccard
(1845-1846). Υδατογραφία
και στικνή μελάνη.

4. Η αψίδα του Τίτου στη Ρώμη.

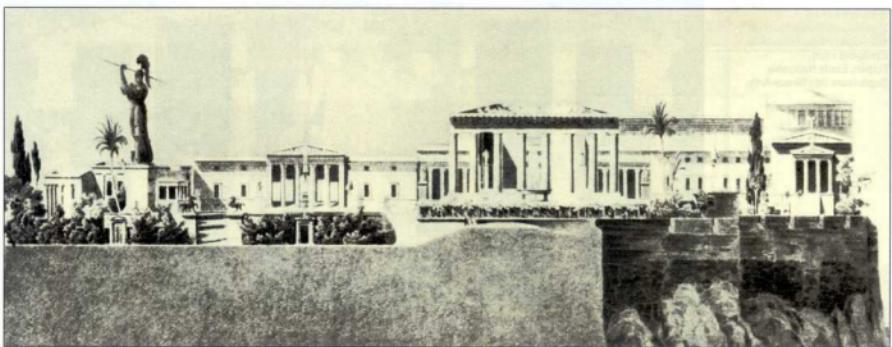
τους καταγωνισμούς, οι έρευναις αρχαιολόγοι γίνονται οι δάσκαλοι των νέων ελλήνων αρχιτεκτόνων. Έτσι διαβάζει κανείς με κάποια έκπληξη στο πρόγραμμα της Σχολής, το όνομα του Boulangier (αφιλέγομενου στη Γαλλία ως οπαδού του σενατομονισμού) καθώς και τα ονόματα μαθητών της νεοσύστατης Γαλλικής Σχολής των Αθηνών, που ίδρυθηκε το 1846 – όπως αυτό του μεγάλου αρχιτέκτονα και φωτογράφου Alfred-Nicolas Normand ή των Jacques Tézat και Charles Garnier, νέων υποτρόφων του Prix de Rome. Τη νέα Αρκαδία που ονειρεύτηκαν οι καλλτέχνες του Μονάχου διαδέχθηκε μια χώρα που βρίσκεται σε διάδκαιοι συγκρότησης στους κόλπους μιας βιομηχανικής Ευρώπης σε καθεστώς πλήρους οικονομικού και πολιτικού ανταγωνισμού. Η αρχιτεκτονική εμφανίζεται λιγότερο μεγαλοπρεπής, λιγότερο λογιά αναμφίβολα, αλλά ανοι-

χτή στις διεθνείς ανταλλαγές και σε απόλυτη εναρμόνιση με τα διεθνή τεκτανόμενα.

Τότε, όμως, προκαλείται μια νέα ρήξη. Η αρχαιολογία όλο και περισσότερο τείνει να διαχωρίστει από την αρχιτεκτονική για να ακολουθήσει τον δικό της δρόμο. Η πανεπιστημιακή έρευνα εγκαθίσταται μόνιμα στην Ελλάδα και τη Μικρά Ασία, όπου ξεκινούν μεγάλες ανασκαφές – στην Ολυμπία, την Επίδαυρο, τους Δελφούς ή τη Δήλο, στην Τροία, την Πέργαμο, τη Μόλυτο, την Πριήνη ή τα Δίδυμα... Τα σημαντικά μέσα που τεθήκαν στη διάθεση των αρχαιολόγων από τις χώρες καταγωγής τους επιτρέπουν την πραγματοποίηση έργων μεγάλης έκτασης που συνδεύονται από επιπτημονικές δημιουργίες διεθνούς εμβέλειας καθώς και από μια εντυπωσιακή, μερικές φορές, μουσειογραφική παρουσίαση στη χώρα καταγωγής (μπορεί κανείς να αναφέρει τον μεγάλο βωμό της Περγάμου μετά την ανασύλωσή του στις αιθουσές του μουσείου του Βερολίνου). Οι αρχιτέκτονες, όταν δεν εμπλέκονται όμως σ' αυτά τα προγράμματα, αφήνουν λίγο κατά μέρος την αυστηρή ασκητή της αποτύπωσης κατά της γραφικής αποκατάστασης των μνημείων της αρχαιότητας. Η φαντασία τους προσανατολίζεται σε ερμηνείες τοπογραφικής κλίμακας μιας θέσης: όπως της Δήλου με τη ματιά του Henri-Paul Nénot το 1882, της Ολυμπίας από τον Victor Lajoux το επόμενο έτος ή των Δελφών από τον Albert Tournaire το 1894. Περισσότερο από την αρχιτεκτονική μπαίνουν σε ημερήσια διάταξη η γεωγραφία και το τοπίο. Ωστόσο, με μια απροσδόκητη στροφή, η αρχιτεκτονική θα τείνει και πάλι το χέρι στην αρχαιολογία: πριν γίνει μια από τις πλέον επιφανείς πρωτικότητες της γερμανικής επιστήμης, ο Wilhelm Dörpfeld, διάδοχος του Σλήμαν στην Τροία, υπήρχε αρχιτέκτονας. Σ' αυτόν χωρίστηκε τη συστηματική προσφυγή στη μέθοδο της στρωματογραφίας στις αρχαιολογικές ανασκαφές. Επιβεβλημένη από τις δυσκολίες της προϊστορικής αρχαιολογίας, λιγότερο εντυπωσιακή από τη μεγάλη αρχαιολογία των μνημείων, η μεθόδος ελ-

5. Τα Ανάκτορα στον Κραμεικό όπως τα σχεδίασε ο L. Klenze, 1834.

6. Τα Ανότατα πάνω στην Ακρόπολη όπως τα σχεδίασε ο K. Schinkel, 1834.

κει την καταγωγή της από το χώρο της γεωλογίας. Θα προσφέρει στη σύγχρονη αρχαιολογία εντελώς νέες προσποτές. Γι' ακόμη μα θορά, η συνάντηση των επιστημονικών πεδίων αποδεικνύεται εποικοδομητική.

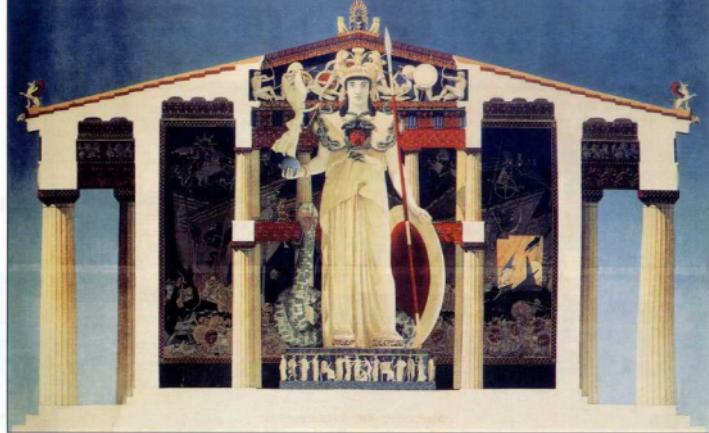
Αντίθετα μ' αυτό που θα μπορούσε κανείς να φανταστεί, ο διάλογος της αρχιτεκτονικής με την αρχαιολογία δεν διακόπτεται με την έλευση του μοντερνισμού στον 20ό αιώνα. Αν και οι αρχαιολόγοι δεν έχουν πλέον ανάγκη τους αρχιτέκτονες (παρό μόνο για να προβάλουν το αποτέλεσμα των ανακαλύψεων τους), η αρχιτεκτονική δεν διαχωρίστηκε από την αρχαιολογία. Απαλλαγμένη από τον ιστορικισμό, οι ρίζες του οποίου ανάγνωνται στην Αναγέννηση, συνεχίζει να διαλέγεται με τις αναφορές στο παρελθόν της οποίες δεν σταματά να επικαλείται για να δικαιολογεί τις θέσεις της. Τα παραδείγματα μόνο άλλαζαν. Στη δάρκεια του πρώτου μισού του 20όυ αιώνα, η αναφορά στην κλασική αρχαιότητα γίνεται λιγότερο πειστική (όταν δεν είναι φανερά επικινδύνη, όπως τείνει να γίνει με την άνοδο των ολοκληρω-

τισμών στη δεκαετία του '30). Η αναφορά σε μια αρχαϊκή κουλτούρα, μια εποχή που διεκδίκησε για ένα διάστημα το μοντέρνο κινήμα στις αρχές του (με τον τρόπο που το βλέπουμε, για παράδειγμα, στη σχολή της Βιέννης) δινει σε λίγο τη θέση της σε έναν μεσογειακό πριμπτιβισμό του οποίου ένθεμα ήταν τα γίγαντα οι αρχιτέκτονες της πρωτοπορίας. Η τοπικιστική απόκλιση μιας κυκλαδικής κουλτούρας δεν ξεφεύγει απ' αυτόν, ούτε ακόμη και η αναφορά σε μια διαχρονικότητα του φωτός και του κλίματος η οποία μετατρέπει τον μεγάλο Άρη Κωνσταντινίδη σε ακούσιο μαθητή ενός Siegfried Giedion. Ακόμη και ο Δημήτρης Πικώνης ακολούθησε αυτό το δρόμο της επιπροφής στο παρελθόν, διακόπτοντας τη σχέση του με τον νεοελληνικό ιδεαλισμό για να υιοθετησει μια βαλκανική γραφή που εμπνέεται από τις λαϊκές ρίζες της μακεδονικής κουλτούρας. Η αρχαιολογία αλλάζει, ανοίγεται σε άλλους πολιτισμούς και σε άλλες περιόδους, συναντά τους δρόμους της εθνολογίας, των λαϊκών τεχνών και παραδόσεων, αλλά η συγχρονη-

7. Το Μετσόβιο Πολιτεχνείο. Θεμελιώθηκε το 1862, τελείωσε το 1876. Αρχιτέκτων ο Λουκ. Κουαντζόγλου.

8. Benoit Loviot,
Σχεδιαστής αποκατάστασης
του Παρθενώνα, 1879-1880.
Εγκρόνιο τομή.
Παρίσιο, École Nationale
Supérieure des Beaux-Arts.

παραγωγή συνεχίζει να ταυτίζεται και να αναμενεται μ' αυτήν. Ακόμη και αρχιτέκτονες που βρίσκονται αρκετά μακριά από κάθε νοσταλγία, όπως ο Τάκης Ζενέτος ή ο Νίκος Βαλαμάκης, πριν από περίπου σαράντα χρόνια, συνέχιζαν να αισθάνονται την αρχαϊκή κληρονομιά στη δομική αφαιρετικότητα του έργου τους. Εκτοτε, αναμφίβολα, ο πειρασμός του μεταμοντερνισμού αλλά και η επέλαση ενός ιστορικών διεθνήματος έπινεξαν αυτή την αναφορά κάτω από έναν καταγιασμό εικόνων ποικιλών προελεύσεων. Ματόδο, η αρχαιολογική παιδεία των αρχιτεκτόνων δεν χάθηκε τελείως, γιατί τη ερωτήσατο που αφορούν το κόσμο του πνεύματος έχουν στενή σχέση με αυτά που ανήκουν στον τομέα των μορφών. Αυτό είναι το κυριότερο μάθημα που μπορεί κανείς να πάρει από αυτό το δάλαγο, έστω και αν κάποτε κατέληξε σε αντιπαράθεση μεταξύ δύο συγγενών επαγγελμάτων.

Μετάφραση: Όλγα Πολυχρονοπούλου

Σήμερώσιμος

1. Louis Grodecki (dir.), *Le gothique retrouvé*, C.N.M.H.S., Paris 1979.
2. Οι τέσσερις τόμοι των *Antiquités d'Athènes Measured and Delineated* εκδόθηκαν μεταξύ 1762 και 1816, μετά τη παραδοσιά τους στην Ελλάδα, από το τελεῖ το 1754.
3. Δημιουργείς από το 1758 το έργο *Les ruines des plus beaux monuments de la Grèce*, επιτελέρευτος από το τελεῖ το 1754.
4. Για παραδείγμα, ο οκτώ τόμοί σχετικά με την *Antiquité d'Ercolano* έργο του εκδόθηκαν υπό τη διεύθυνση του μαρκήσιου Bernardo Tanucci, προέδρου της Accademia Ercolanese της Νάπολης μεταξύ του 1757 και του 1792. Δεν είναι τόσο το Ηράκλειο ή η Πομπηία που ενδιαφέρουν αυτούς τους λάτρεις της τέχνης, αλλά τα πολυάριθμα αντικέίμενα που έφεραν στο φως οι ανασκαφές, τα οποία διαχειρίθηκαν σ' όλη την Ευρώπη από τους επιδρόμους και τους μεσαδόνες;
5. Σήμερα φιλοξενείται στην εθνική και πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη της Στρατιωτικής.

6. Ήδη από τον 18ου αιώνα ο Palladio είχε αποκαταστήσει απέναντι στην ακαδημαϊκή παράδοση που πήρε προστρέψημα στην «χλορονομία» του Vignola. Η επιστροφή στην αρχαιότητας σε διαφορετικούς πολιτισμούς, επούγε και τόποις, ήταν ένα υπέροχο άνοιγμα, με πρόσκληση για ριζές της συμβατότητας με σκοπό την κανονοποίηση της σύγχρονης ανάγκης του καλλιτεχνικού αποκαλύμβου. Οι αριθτεκτόνες δίναν οι πρώτοι τους αποτελέσματα στην ανανέωση της καλλιτεχνικής ευρωπαϊστικής που επέτρεψε αυτή τη στροφή μεταξύ της αρχαιολογίας.
7. Σ' αυτό το θέμα, θα προσθέσουμε στην κλασική βιβλιογραφία το άρθρο της Marie-Françoise Billot, «Recherches aux XVIIIe et XIXe siècles sur la polychromie de l'architecture grecque», στο Paris, Rome, Athènes. *Le voyage en Grèce des architectes français aux XIXe et XXe siècles*, École nationale supérieure des Beaux-Arts, Paris 1982, σ. 61-128.

9. Την αποκατάσταση παρουσιάζει o François Bérard στο Adriano La Regina - Charles Pietri (dir.), *Roma, antiqua. Forum, Colisseo, Palatin*, Académie de France, Rome 1985, σ. 292-303.

10. Θα προσθέταμε σ' αυτά το σχέδιο που δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ για την Πανέπιον του ελληνικού έθνους, το οποίο ονειρεύονταν να υλοποιήσει ο Λιοναρδός Καυτανζόγλου στο κέντρο της απελευθερωμένης Θεσσαλονίκης;

11. Θυμίζουμε ιδιαίτερα τη χρωματιστή αποκατάσταση των αετομάτων της Αγοράς που προτίνει τη σημάδια του Leo von Klenze στις αιώνεις της Γλυπτοθήκης του Μονάχου στις αρχές της δεκαετίας του 1820.

The Archaeological Background of Architects in Modern Greece

François Loyer

The contribution of architects to archaeology is especially important, although their relation to this science is ambivalent and occasionally conflicting. Since the beginning of the nineteenth century architectural drawing has been used for imprinting and representing the archaeological remnants, thus contributing to their more thorough knowledge. However, the product of this procedure not only functioned as a precise documentation, but it also recorded the tendencies and problematic of each period. For example, the linear drawing of neoclassical archaeologists emphasized the decorative elements and the side views, whereas in the second third of the nineteenth century stress was given to the polychromy of decoration. In the same period, however, the romantic idealism of Leo von Klenze was succeeded by the more realistic and adjusted to the demands of the time approach of Florimond Boulanger or of Lyssandros Kantafantzoglou, which annoyed the fanatic lovers of classic. In edifices like Zappeion, the Polytechnical School, the Parliament or the church of Hagios Konstantinos a broad variety of influences from other historical periods is present, the result of a typological eclecticism. In the middle of the nineteenth century, when architecture appeared less magnificent but open and inclined to international exchanges, foreign archaeologists in Athens became the teachers of the new generation of architects. The dialogue of architecture with archaeology was not interrupted in the twentieth century, in spite of the appearance of modernism, although temporary rifts did occur. Architecture continued to refer to the past, its essence, however, classic antiquity became less and less persuasive. Archeology, an autonomous science by then changed and advanced in the field of the ethnology of folk art and tradition, while its contemporary architectural production continued to be identified and to mingle with it.